

Aleksandra Brzemia-Bonarek

 <https://orcid.org/0000-0002-3946-1512>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

 <https://doi.org/10.15633/9788383700755.01>

Od zasady „accountability” do kanonisty towarzyszącego osobom skrzywdzonym wykorzystaniem seksualnym w Kościele

1. Prawa ofiar przestępstw kanonicznych *contra sextum* w Kościele powszechnym

Powojenny rozwój ochrony praw człowieka przyczynił się do zwrócenia uwagi nauki prawa na ofiarę, co znalazło wyraz w rozwoju wiktymologii – zarówno w sferze prawa materialnego, jak i w dążeniu do zwiększenia ochrony pokrzywdzonego. Rosnące zainteresowanie społeczne i socjologiczne osobą pokrzywdzonego doprowadziło do uznania, że ma on własne „interesy procesowe”, które wymagają ochrony. Zaczęto zwracać uwagę na potrzebę uwzględniania tzw. miękkich kompetencji społecznych w działaniach organów

ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Ochrona ta powinna przejawiać się m.in. w okazywaniu empatii, ograniczaniu formalności podczas przesłuchań, a także wzięciu pod uwagę stanu psychicznego, wieku, płci i sytuacji społecznej poszkodowanego. Te zmiany doprowadziły do przyjęcia w państwach demokratycznych tzw. kierunku wiktymologicznego w procesie karnym, który uczynił z pokrzywdzonego rzeczywisty podmiot postępowania karnego¹. Dopiero jednak w latach 80. XX wieku, wraz z uznaniem pełnego uczestnictwa ofiary, kierunek ten ugruntował się jako nowy paradygmat procesowy².

W dokumentach prawnych Stolicy Apostolskiej zasadniczo dominuje klasyczna koncepcja kryminologiczna. Zgodnie z nią prawo koncentruje się na czynie przestępczym, a działania ordynariusza – zarówno na poziomie przedprocesowym, jak i fazach następnych – skupiają się przede wszystkim na przestępstwie oraz

- 1 Więcej na ten temat w wymiarze ogólnoeuropejskim i z uwzględnieniem ewolucji polskich przepisów zob: M. Boheński, *W kierunku sprawiedliwości naprawczej*, „Palestra” 3–4 (2012), s. 265–274; M. Rogacka-Rzewnicka, *Proces karny w perspektywie ewolucji naukowej i współczesnych trendów rozwojowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021; rozdział V monografii i strony: 411–426, oraz E. Bienkowska, *Wiktymologia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018; szczególnie ostatni rozdział monografii o tytule: *Wiktymologia XXI wieku wiktymologią praw ofiar*, s. 479–492.
- 2 Pierwszym aktem prawnym o znacznej doniosłości, zajmującym się analizowaną problematyką była Europejska konwencja o kompensacji dla ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy z 24 listopada 1983 roku wraz z Raportem wyjaśniającym do niej. Następnie Zalecenie Rady Europy nr R (85)11 z 28 czerwca 1985 r. w sprawie pozycji ofiary w procesie karnym i Zalecenie Rady Europy nr R (87)21 z 17 września 1987 r. w sprawie zapobieganiu wiktymizacji i pomocy dla ofiar przestępstw. W ramach prac legislacyjnych w związku z transformacją ustrojową i pragnieniem przystąpienia do struktur UE. Ministerstwo Sprawiedliwości w 1999 roku przygotowało i wydało Polską Kartę Praw Ofiary uwzględniającej standardy wsparcia ofiar przestępstw. Następnie wiążąca państwa członkowskie UE była Decyzja ramowa z 15 marca 2001 r. o pozycji ofiary w postępowaniu karnym; obowiązująca od 22 marca 2001 r. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanowiła normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastąpiła decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Dz.Urz. UE L 315 z 14.11.2012, s. 57–73.

na osobie sprawcy. Analiza dokumentów motu proprio *Sacramento sanctitatis tutela* Jana Pawła II z 2001 roku czy *Normae de gravioribus delictis* (z lat 2010, 2019 i 2021) pozwala zauważyć, że nie występuje w nich słowo „ofiara” [przestępstwa]. Do promulgacji pierwszej wersji motu proprio *Vox estis lux mundi* w 2019 roku osoba małoletnia lub bezradna, dotknięta przestępstwem *contra sextum* w Kościele, nie była bezpośrednio nazwana skrzywdzoną, pokrzywdzoną, poszkodowaną czy ofiarą ani nie została *explicite* uwzględniona w przepisach prawa powszechnego. W dokumencie prawnym Kościoła powszechnego osoba fizyczna, której dobro naruszono przestępstwem, została po raz pierwszy desygnowana terminem „ofiara” [wykorzystania seksualnego] w preambule do *Vox estis lux mundi* w 2019 roku³. Również cały nowatorski artykuł 5 tego motu proprio odnosi się do nakazu prawnego skierowanego do władz kościelnych o zapewnienie troski duchowej, medycznej, terapeutycznej i prawnej osobom dotkniętym przestępstwem i ich najbliższym⁴. W przepisie tym nie pojawia się słowo „ofiara” lub jego synonim, lecz następuje omówienie tego pojęcia przy pomocy czasownika *laedo-ere*, czyli skrzywdzić, zranić⁵. Jednak działania

3 Nie uległo to zmianie w nowej wersji *Vox estis lux mundi* z 2023 roku. Analizę zmian dokonał i omówił w swoim artykule: *Nowa wersja motu proprio Vos estis lux mundi. Znaczenie zmian wprowadzonych przez papieża Franciszka w 2023 roku*, a opublikował w „*Annales Canonici*” 19 (2023) nr 2, s. 57–73, ksiądz dr Jan Dohnalik. Zainteresowanego Czytelnika zachęca się do lektury tego tekstu.

4 Więcej na temat tego przepisu por. A. Brzemia-Bonarek, *Artykuł 5 motu proprio papieża Franciszka „Vos estis lux mundi” jako przykład dowartościowania sfery metajurydycznej w kanonicznym porządku prawnym*, [w:] *Homini et Ecclesiae servientes. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Henrykowi Stawniakowi SDB z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. A. Domaszk, R. Kamiński, Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2022, s. 197–210; oraz późniejszy artykuł tej samej autorki: *Care for person within article 5 of the motu proprio VELM as an example of the juridisation of morality in contemporary lawgiving in the Church*, [w:] *Personne, droit et justice. La contribution du droit canonique dans l'expérience juridique contemporaine*, dir. L. Danto, Edition di Cerf, Paris 2023, s. 490–500.

5 Art. 5 *Vox estis lux mundi* – *Personarum cura*. § 1. *Auctoritates ecclesiasticae enuntantur, ut qui se cum familiis suis laesos esse affirmant, digne ac*

Kościoła w ramach aktywnej ochrony osób skrzywdzonych wykorzystaniem seksualnym na poziomie powszechnym i lokalnym – czyli raportowanie, reagowanie i prewencja na bazie metody *accountability* – od lat 90. XX wieku (*vide*: podniesienie wieku osoby małoletniej z lat 16 do lat 18 dla USA i Irlandii indultami z 1994 i 1996 roku, wydłużanie czasu przedawnienia, włączenie przestępstw wykorzystania seksualnego w stosunku do osób przed 18 rokiem życia do listy przestępstw zastrzeżonych Kongregacji Doktryny Wiary w 2001 roku i kolejne nowelizacje motu proprio) nakierowane były na „nurt wiktymologiczny” i wsparcie ofiar. Już w przemówieniu do Biskupów Irlandii 28 października 2006 roku papież Benedykt XVI użył terminu „ofiary [nadużyć seksualnych w Kościele]” nie tylko wobec bezpośrednio skrzywdzonych przestępstwem, lecz także ich najbliższych⁶. 22 marca 2014 roku papież Franciszek powołał do życia Papieską Radę ds. Ochrony Małoletnich *Tutela Minorum*⁷. 21 września 2017 roku w przemówieniu do członków tej komisji powiedział, że zasada „zero tolerancji dla sprawców przestępstw seksualnych w Kościele” jest nieodwoływalna i obowiązuje wszystkich w Kościele, w szczególności Jego pasterzy⁸.

reverenter tractentur, iisdemque suppeditant [...]; Hasło: *laedo*, [w:] J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Universitas, Kraków 2009, s. 554.

6 „to bring healing to the victims and to all those affected by these egregious crimes” www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2006/october/documents/hf_ben-xvi_spe_20061028_ad-limina-ireland.html (dostęp: 10.08.2023).

7 Franciszek, *Chirograph of His Holiness Pope Francis for The Institution of a Pontifical Commission for the Protection of Minors*, 22.03.2014, www.vatican.va/content/francesco/en/letters/2014/documents/papa-francesco_20140322_chirografo-pontificia-commissione-tutela-minori.html. W radzie tej przez dwie kadencje (od roku 2014 do 2022) zasiadała prof. Hanna Suchocka, premier RP w latach 1992–1992 i ambasador PR przy Stolicy Apostolskiej w latach 2001–2013. Z powołania przez papieża Franciszka od 2022 roku członkinią *Tutela Minorum* jest psycholog, terapeuta i seksuolog, Ewa Kusz, wicedyrektorka Centrum Ochrony Dziecka przy Uniwersytecie Ignatianum.

8 „The Church irrevocably and at all levels intends to apply the ‘zero tolerance’ principle against the sexual abuse of minors”. *Address Of His Holiness Pope Francis to the Members of the Pontifical Commission for the Protection of Minors*,

W wydanym przez Kongregację Doktryny Wiary okólniku skierowanym 3 maja 2011 roku do wszystkich Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania wytycznych dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich⁹ pojawia się określenie „ofiara nadużyć seksualnych” w każdej wersji językowej¹⁰. Bezpośrednie tłumaczenie włoskiego słowa *vittima* (ang. *victim*) można znaleźć w dokumentach operacyjnych poszczególnych episkopatów mających na celu ochronę nieletnich, sposobu postępowania w sytuacji zgłoszenia nadużyć i pomocy skrzywdzonym przestępstwem¹¹.

Od 21 do 24 lutego 2019 roku odbyło się w Watykanie spotkanie pn. *Ochrona małoletnich w Kościele (La protezione dei minori nella Chiesa)* z udziałem kardynałów, biskupów i zaproszonych gości. Zostało ono poświęcone odpowiedzi Kościoła na przestępstwa wykorzystania seksualnego małoletnich przez duchownych. Nie było to pierwsze tego typu wydarzenie o charakterze powszechnym w zakresie ochrony małoletnich i osób z nimi zrównanych w wymiarze prawa karnego; jednak znamienne było to, że w trakcie obrad papież Franciszek nie komentował poszczególnych wystąpień prelegentów, lecz przyjął rolę słuchacza. Wyjątek uczynił po południowej

21.09.2017, www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/september/documents/papa-francesco_20170921_pontcommissione-tutela-minori.html (dostęp: 10.08.2023).

9 „Acta Apostolicae Sedis” 103 (2011) 406–412, tekst polski: „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2011, nr 1 (19), s. 45–48.

10 Por. Congregatio Pro Doctrina Fidei, *Circular Letter to Assist Episcopal Conferences in Developing Guidelines for Dealing with Cases of Sexual Abuses of Minors Perpetrated By Clerics*, po angielsku, czesku, słowacku, francusku, niemiecku, włosku, portugalsku, hiszpańsku, www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/doc_index.htm (dostęp: 10.08.2023).

11 Przeglądu praw i zobowiązań ofiar przestępstw seksualnych w Kościele w sposób niezmiernie metodyczny dokonał profesor Massimo del Pozo w artykule: *I diritti e i doveri delle vittime nel processo canonico*, [w:] *Diritto penale canonico. Dottrina, prassi e giurisprudenza della Curia Romana*, Libreria Editrice Italiana, Vatican 2023, s. 349–364 (Annales, 15).

prelekcji doktor Lindy Ghisoni, kanonistki, podsekretarzyni w Dykasterii do spraw Świeckich Rodziny i Życia.

Na początku swojego wystąpienia podsekretarz Linda Ghisoni, nawiązując do przytoczonego wcześniej świadectwa jednej z ofiar, podkreśliła, że nie sposób mówić o ochronie nieletnich bez uwzględnienia osób skrzywdzonych przestępstwem i ich rodzin. Zwróciła uwagę, że konieczne jest również poznanie sprawców oraz osób współwinnych, zaprzeczających lub zaniedbujących, a także tych, którzy ukrywali informacje o krzywdzie. Wspomniała również o sygnalistach – tych, którzy próbowali mówić i działać, lecz zostali uciszeni przez swoich przełożonych. Prelegentka zwróciła tym samym uwagę, że towarzyszenie osobom zranionym przemocą seksualną, a także innymi formami nadużyć władzy czy duchowości, nie jest tylko zadaniem duszpasterzy lub terapeutów, lecz także wszystkich, choć w zależności od odgrywanej roli i powierzonych zadań „towarzyszenie” będzie przybierało różne formy.

Głównym tematem wystąpienia była metoda *accountability* (pol. *rozliczeniowości*), rozumiana jako zespół działań operacyjnych skupionych – najogólniej – na odpowiedzialności za ochronę danych przez tego, kto te dane przetwarza. Metoda ta została polecana do stosowania zarówno w Kościele powszechnym, jak i w Kościołach partykularnych. Z perspektywy Kościoła pojmowanego nie tylko jako zbiór instytucji, urzędów i funkcji wspierających jego hierarchiczny ustrój, lecz – w duchu refleksji Soboru Watykańskiego II – jako wspólnota współodpowiedzialna, współodczuwająca i współdziałająca dla dobra dusz, Linda Ghisoni przedstawiła znaczenie oraz implikacje metody *accountability* dla życia i misji Kościoła.

W tym celu dokonała przeglądu obowiązków związanych z zasadą *accountability*, do których w pierwszej kolejności zaliczyła ustalenie zakresu i zasięgu, skali problemu, czyli rzetelną i aktualną wiedzę o nadużyciach oraz związane z nią raportowanie (stworzenie na poziomie Kościoła powszechnego, poszczególnych

konferencji episkopatów i Kościołów partykularnych odpowiednich komórek statystycznych, odpowiedzialnych za zbieranie danych i ich interpretację). Równie ważne – jak wskazała – jest przyjęcie w Kościele postawy należytej odpowiedzialności, a następnie obowiązku rozliczenia się z niej, co idzie w parze z potrzebami wspólnoty i odpowiada na nie (funkcja sprawiedliwościowa prawa karnego). Do centralnej formy rozliczenia należy osądzenie – praktyczna realizacja sprawiedliwości, która musi odbywać się z zabezpieczeniem wiedzy i obiektywizmu, a zatem przez wykształconych prawników, stale pogłębiających swoją wiedzę i formację profesjonalną; doskonalących pracę w zespole, mających świadomość dynamicznego rozwoju karnistyki, także w wymiarze wymogów prawa świeckiego. Implikuje to obowiązek zwiększenia zainteresowania samych kanonistów tą gałęzią prawa (prawo jest wszak lennikiem „zapotrzebowania społecznego”). Autorka wskazała wydziałom prawa kanonicznego cel oraz zachęciła do przyjęcia wyzwania zwiększenia nakładów na rozwój nauki i dydaktyki prawa karnego w Kościele. Obok funkcji sprawiedliwościowej Linda Ghisoni uwrażliwiła słuchaczy na konieczność realizacji potrzeb ofiar i ich rodzin (duchowych, terapeutycznych i fizycznych, nie wyłączając odszkodowań finansowych, przyznanych rent i innego typu rekompensat), czyli na obowiązek naprawienia (kompensacji). Wreszcie, *locus praeventioni melior quam remedium*: funkcja ochronna i prewencyjna prawa w optyce zasady *accountability* spełnia się poprzez stworzenie zasad postępowania i programów profilaktyki oraz zaangażowanie całej wspólnoty Kościoła, niezależnie od stanu i wieku, a także pedagogizacji dzieci i dorosłych – czyli systemu *prewencji*¹².

12 L. Ghisoni, *Communio: Agire insieme*, [w:] *Consapevolezza e purificazione. Atti dell'Incontro per la Tutela dei minori nella Chiesa* (Città del Vaticano 21-24 febbraio 2019), Città del Vaticano 2019, s. 85–95. Teksty wystąpienia zostały wydane również w języku polskim, zob. *Świadomość i oczyszczenie. Ochrona małoletnich w Kościele*.

1 czerwca 2019 roku wszedł w życie list apostolski papieża Franciszka, promulgowany 9 maja 2019 roku w formie motu proprio i rozpoczynający się od słów: „wy jesteście światłością świata” (motu proprio *Vos estis lux mundi*). W dokumencie tym na poziomie powszechnym zostały przyjęte procedury mające na celu zapobieganie i zwalczanie przestępstw przeciwko małoletnim, osobom prawnie zrównanym z małoletnimi i dorosłym bezbronnym, których dopuszczali się najwyżsi rangą dostojnicy kościoła, biskupi i najwyżsi przełożeni zakonni, także w wymiarze zaniedbania (obstrukcja postępowania, zaniechanie dochodzenia)¹³.

W art. 5 tego dokumentu, zatytułowanym *Troska o osoby*, ustawodawca bezpośrednio skupił swoje zainteresowanie na ofercie przestępstwa, wprowadzając prawny nakaz (a nie jedynie zalecenie czy wskazówkę interpretacyjną) promowania praw ofiary:

„§ 1. Władze kościelne są zobowiązane, aby ci, którzy twierdzą, że są poszkodowani, wraz ze swoimi rodzinami, byli traktowani z godnością i szacunkiem oraz zaoferują im w szczególności: (a) przyjęcie, wysłuchanie i wsparcie, również za pośrednictwem właściwych służb; (b) pomoc duchową; (c) pomoc medyczną, terapeutyczną i psychologiczną, w zależności od konkretnego przypadku”.

Konstrukcja tego przepisu zawartego w motu proprio wskazuje na obowiązek wyjścia z inicjatywą („zaoferowania”): stworzenia atmosfery zaufania podczas odbierania zawiadomienia o przestępstwie oraz w trakcie innych spotkań, rozmów i zeznań związanych z domniemanym przestępstwem – punkt (a); zapewnienia już od momentu zgłoszenia przestępstwa pomocy duchowej skrzywdzonym i ich rodzinom – punkt (b). Również od momentu zgłoszenia przestępstwa istnieje obowiązek zapewnienia pomocy medycznej lub psychologicznej – punkt (c). Życzliwość względem domniemyanych

Międzynarodowa Konferencja, Watykan 21–24 lutego 2019, Niepokalanów 2020, s. 97–112.

13 Więcej na temat celów i zasad tego dokumentu: D. G. Astigueta, *Lettura di „Vos estis lux mundi”*, „Periodica” 108 (2019), s. 471–516.

ofiar i ich rodzin wyraża się zatem werbalnie, niewerbalnie, a także przez zastosowanie środków osobowych i rzeczowych. Sformułowanie „władze kościelne” oznacza biskupa ordynariusza, eparchę i wyższych przełożonych zakonnych, którzy dla prawidłowej realizacji normy mogą posługiwać się określonymi osobami (świeckimi i duchownymi) z wiedzą i umiejętnościami pozwalającymi na prawidłową realizację normy sygnalizowanego przepisu. Prawo skrzywdzonego do przyjaznej i zrozumiałej komunikacji, a także prawo do uzyskania pomocy nie mają charakteru jednorazowego ani nie są zawężone czasowo do ram postępowania określonego przez *Vox estis lux mundi*.

Pomoc duchowa odbywa się głównie poprzez zapewnienie i koordynowanie na terenie Kościoła partykularnego duszpasterstwa specjalistycznego oraz indywidualne towarzyszenie skrzywdzonym. Obowiązkiem władz kościelnych jest również wspieranie i propagowanie inicjatyw wiernych w celu tworzenia grup wsparcia duszpasterskiego.

Pomoc medyczna oznacza dostęp do procedur medycznych oraz leczenia farmakologicznego i jest wykonywana przez lekarza lub personel medyczny albo farmaceutów. Fizyczne następstwa molestowania wymagają somatycznej interwencji lekarskiej, choć w praktyce najczęstszym skutkiem molestowania jest trauma, stąd w większości przypadków pomoc medyczna oznacza dostęp do specjalistów z dziedziny psychiatrii.

Specyfikacja pomocy specjalistycznej jest zindywidualizowana w zakresie i formie „w zależności od konkretnego przypadku”, jak wyraźnie zastrzeżono w przepisie. Jest to wyraz realizmu ustawodawcy kościelnego do zróżnicowanych sytuacji, które mają miejsce, oraz pozostawienie „przestrzeni” do podejmowania decyzji w duchu dobrej wiary i słuszności; przy uwzględnieniu możliwości (finansowej, zasobów ludzkich, umiejętności) danej wspólnoty lokalnej.

2. Prawa ofiar przestępstw kanonicznych *contra sextum* na terenie Konferencji Episkopatu Polski

Po nowelizacji motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela* z 2010 roku zobowiązano poszczególne konferencje episkopatów do opracowania własnych wytycznych, uwzględniających lokalne uwarunkowania i możliwości, lecz zgodnych z prawem wyższego rzędu obowiązującym w całym Kościele. Dokumenty te miały określać procedury i zasady postępowania w sprawach nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec małoletnich, obowiązujące na terenie danego episkopatu, przy poszanowaniu odmienności kulturowych regionu oraz prawa państwowego. W Polsce taki dokument powstał w 2014 roku, a następnie – po wejściu w życie motu proprio *Vox estis lux mundi* – znowelizowano go w 2019 roku¹⁴.

Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu Konferencji Episkopatu Polski składają się z tekstu głównego i aneksów. We *Wstępie* do tekstu głównego wskazano, że wykorzystywanie seksualne Kościoł uznaje za grzech ciężki, który domaga się jednoznacznych reakcji. Podkreślono, że do każdego zgłoszenia trzeba podchodzić poważnie i nie jest dopuszczalna żadna chęć ukrywania bądź tuszowania wykorzystania osób małoletnich. Przypomniano, że rozstrzyganie spraw przestępstw seksualnych popełnionych przez duchownych wobec małoletnich zastrzeżone jest dla Kongregacji Nauki Wiary, lecz do ordynariusza należy przeprowadzenie dochodzenia wstępnego. Zwrócono uwagę,

14 Przede wszystkim wprowadzono artykuły 2a i 2b ustanawiające w każdej diecezji i prowincji zakonnej instytutu kleryckiego delegata ochrony dzieci i młodzieży, zgodnie z nakazem art. 2 § 1 *Vox estis lux mundi* z 2019 roku. Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2019 nr 31, s. 261–270.

że fakt wykorzystania seksualnego małoletniego, zgodnie z prawem obowiązującym w Polsce, należy zgłosić organom ścigania. Następnie w 19 artykułach zostało określone, co jest przedmiotem dochodzenia wstępnego, kto powinien przyjąć zgłoszenie i jakie są obowiązki takiej osoby, a także jakie prawa przysługują osobie pokrzywdzonej. Podano również ogólną procedurę postępowania w odniesieniu do oskarżanego kapłana oraz sposób działania w przypadku oskarżeń formułowanych w stosunku do osób już nieżyjących. *Explicite* wskazano na obowiązki ordynariusza w tym dochodzeniu. W *Aneksie nr 1* określono w bardziej szczegółowy sposób pomoc, którą powinny otrzymać osoby pokrzywdzone. *Aneks nr 2* w całości poświęcony został procedurom prawnym, które należy podjąć w przypadku otrzymania zgłoszenia o wykorzystaniu seksualnym osoby małoletniej. *Aneks nr 3* omawia zasady formacji i praktyki, w tym m.in. badania kandydatów do kapłaństwa pod kątem dojrzałości psychoseksualnej.

W przypadku wytycznych Konferencji Episkopatu Polski należy mieć na uwadze, że choć jest to dokument prawnie obowiązujący na terenie Polski, ma on charakter *linea guida*, a w nim termin „ofiara” – choć nie należy do języka prawnego – pojawia się dla lepszej aplikacji obowiązku troski o małoletnich skrzywdzonych przez mocą seksualną i ich najbliższych oraz pomocy im, co zostało wskazane prawem powszechnym (tj. art. 5 *Vox estis lux mundi* z lat 2019 i 2023). Ten obowiązek należy do biskupów i wyższych przełożonych zakonnych. Polski system prawnokarny nie posługuje się pojęciem ofiara przestępstwa, lecz terminem pokrzywdzony (art. 49 kodeksu postępowania karnego). Pokrzywdzonym jest każdy podmiot (osoba fizyczna lub prawna, a w niektórych przypadkach podmiot nieposiadający osobowości prawnej), którego dobro prawne zostało bezpośrednio dotknięte przestępstwem, co wyjaśnił Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 17 listopada 2005 r. (sygn. akt II kk 108/05): „pokrzywdzonym może być w procesie karnym jedynie ten, kogo przestępstwo dotyka bezpośrednio, naruszając lub zagrażając w ten

sposób jego dobru prywatnemu, chronionemu przez naruszony przez sprawę przepis. O pokrzywdzeniu decyduje bezpośrednio naruszonego lub zagrożonego przestępstwem dobra”¹⁵. Ofiara przestępstwa została jednak zdefiniowana w *Polskiej Karcie Praw Ofiary*¹⁶. I w tym kontekście, w rozumieniu *Karty* (art. 1) ofiarą jest nie tylko osoba fizyczna, której dobro, chronione prawem, zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo, lecz także jej najbliżsi.

Jak już wspomniano, pojęcie ofiary jest terminem zaczerpniętym z języka prawniczego, a nie prawnego, stąd używa się go w sensie psychologicznym, kryminologicznym i wiktymologicznym¹⁷. Najbliżsi osoby fizycznej pokrzywdzonej przestępstwem również mogą być ofiarami przestępstwa – trauma nie ogranicza się wyłącznie do skrzywdzonego – ale nie będą oni mieć statusu osoby pokrzywdzonej.

W prawie kanonicznym nie występuje figura procesowa osoby pokrzywdzonej. Oskarżycielem publicznym jest promotor sprawiedliwości: on też ma inicjatywę dowodową, prawo sprzeciwów od decyzji częściowych i wreszcie prawo do apelacji. Wyłącznie w kanonicznym procesie karnym sądowym strona poszkodowana może interweniować poprzez wytoczenie powództwa o naprawienie szkód poniesionych w wyniku przestępstwa, jednakże musi to uczynić przed zamknięciem postępowania dowodowego w pierwszej instancji (kan. 1729 w związku z kan. 1598 § 3 KPK). Ta sama strona nie będzie jednak mogła wnieść apelacji od niekorzystnego dla niej wyroku, gdyż publiczno-prawny charakter procesu karnego w Kościele

15 Publikacja wyroku: OSNwSK 2005/1/2000.

16 Ministerstwo Sprawiedliwości, *Polska Karta Praw Ofiary. Tekst i komentarz*, Warszawa 1999.

17 Por. D. Romano, *Dalla parte della vittima: riflessioni sul quadro normativo e giurisprudenza italiana*, [w:] *Diritto penale canonico. Dottrina, prassi e giurisprudenza della Curia Romana*, Libreria Editrice Vaticana, Vatican 2023, s. 331–343 (Anales, 15).

zezwała na apelację jedynie w zakresie subsydiarnego powództwa o naprawienia szkód (kan. 1729§ 3 i kanony 1730–1731 KPK). W sytuacji zdecydowanej większości spraw karnych administracyjnych nawet ta słaba proteza podmiotowości procesowej ofiary nie istnieje. Partycypacja osób skrzywdzonych w postępowaniu karnym w Kościele jest zawężona do roli świadka, choć jest to świadek „specjalnego traktowania”¹⁸.

Przy obserwowanych (do dziś) trudnościach w takiej nowelizacji procesowego prawa karnego, by nadać ofierze przestępstwa status aktywnego uczestnika postępowania¹⁹; w wymiarze tzw. *soft law*, dzieje się bardzo dużo. Można powiedzieć, że obecnie Kościół katolicki sprawnie i konsekwentnie tworzy oraz ulepsza powszechny system ochrony małoletnich i dorosłych bezradnych przed wykorzystaniem seksualnym w obrębie swojej Wspólnoty. Sprzyjają powstałe na całym świecie dokumenty lokalne episkopatów – w Polsce są to *Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*²⁰, oddolne ruchy wiernych – m.in. inicjatywa wiernych świeckich „Zranieni w Kościele” (najstarsza tego typu na terenie kraju)²¹ czy wspólnota modlitewna „Anastasis”²². Niemal łącznie z utworzeniem podobnych instytucji na poziomie powszechnym powstały poza Rzymem (Monachium, Waszyngton, Lozanna i inne) wyspecjalizowane instytucje naukowo-badawczo-dydaktyczne zajmujące się fenomenem ochrony dzieci i młodzieży, a także dorosłych bezbronnych przed przestępstwami seksualnymi

18 A. Beodato, *L'attenzione delle vittime*, [w:] *Il diritto penale al servizio della comunione della Chiesa*, Glossa, Milano 2021, s. 267–275 (Quaderni della Mendola, nr 29).

19 Por. Ch. Scicluna, *The right of victim in canonical penal process*, „Periodica” 109 (2020), s. 493–503.

20 „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2019 nr 31, s. 261–270.

21 Por. Zranieni w Kościele, <https://zranieni.info> (dostęp: 19.11.2023).

22 Por. Sanktuarium Świętego Jana Pawła II Wielkiego, <http://sjanpawel2.pl/anastasis/> (dostęp: 19.11.2023).

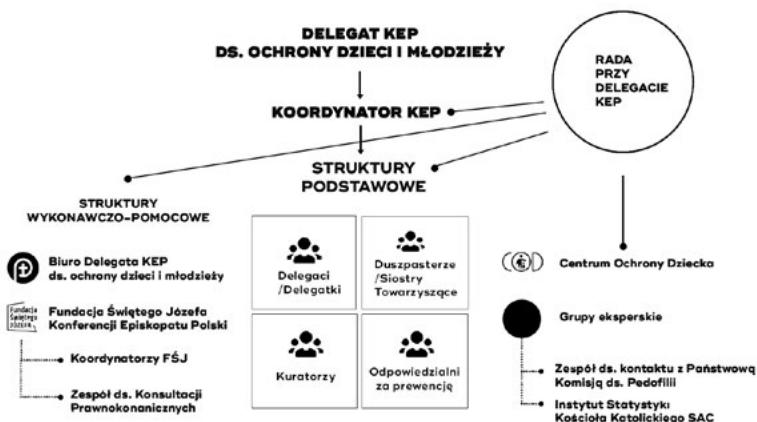
w Kościele (i innymi formami agresji: nadużyciem władzy, nadużyciami duchowymi) – w Polsce jest to Centrum Ochrony Dziecka (COD) przy Uniwersytecie Ignatianum w Krakowie, jednostka międzywydziałowa założona i kierowana przez o. dra Adama Żaka SJ od 2014 roku²³. Pomoc osobom skrzywdzonym wykorzystaniem seksualnym we wspólnocie Kościoła katolickiego (w tym wsparciu finansowym, terapeutycznym i rzeczowym), reagowanie na krzywdy i przeciwdziałanie im oraz wspieranie takich działań innych podmiotów realizowana jest również przez Fundację św. Józefa powstałą przy Konferencji Episkopatu Polski 9 października 2019 roku²⁴. Wreszcie w realizacji zasady *accountability* niezbędne są media katolickie: w Polsce w pierwszej kolejności tematem ochrony małoletnich zajął się zespół miesięcznika „Więź”, kierowany przez Zbigniewa Nosowskiego, nestora troski katolickich mediów o najsłabszych, zapomnianych i skrzywdzonych w Kościele; oraz dziennikarze wrażliwi na zagrożenie ochrony małoletnich w Kościele (spośród wielu wymienić należy redaktor dr Paulinę Guzik, redaktora Tomasza Krzyżaka – z wykształcenia również kanonistę – czy redaktora dra Tomasza Terlikowskiego). Na czele systemu ochrony dzieci i młodzieży w polskim Kościele stoi Delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży (aktualnie jest to abp Wojciech Polak, który zarządza tą wielką inicjatywą przy pomocy Biura Delegata, działającego pod kierownictwem ks. dra Piotra Studnickiego).

Strukturę całego systemu ochrony dzieci i młodzieży oraz instytucji powiązanych z tym dziełem ukazuje załączona grafika²⁵:

23 Centrum Ochrony Dziecka, <https://cod.ignatianum.edu.pl/misja-cod/> (dostęp: 19.11.2023).

24 Fundacja Świętego Józefa Konferencji Episkopatu Polski, <https://fsj.org.pl> (dostęp: 19.11.2023).

25 Zamieszczona za zgodą Biura Delegata Konferencji Episkopatu Polski ds. Dzieci i Młodzieży.

Jeśli uwzględnimy aktualne prawo powszechne Kościoła (*Vox estis lux mundi* z 2023 roku oraz wytyczne Konferencji Episkopatu Polski zrewidowane w 2019 roku), osoba zraniona w Kościele lub domniemana ofiara od momentu zgłoszenia:

- ma prawo oczekiwać, że zostanie życzliwie przyjęta i wysłuchana, potraktowana z godnością i szacunkiem, oraz może poprosić o spotkanie z delegatem w miejscu, w którym będzie czuła się bezpiecznie i komfortowo (wytyczne Konferencji Episkopatu Polski nr 3, Aneks nr 1, art. 4 § 2; Aneks nr 2, art. 5 § 2 pkt. 1–3; *Vox estis lux mundi*, art. 5 § 1, lit. a. Pierwszy kontakt jest bardzo ważny, stąd nie wolno go bagatelizować ani nie doceniać²⁶. Domniemana ofiara ma mieć możliwość

26 A może się on wydarzyć nie tylko w zaciszu biura delegata diecezjalnego ds. ochrony dzieci i młodzieży. Por. A. Brzemia-Bonarek, *Fumus delicti w sprawie o nieważność małżeństwa: podejmowanie denuncjacji prze sędziego kościelnego i dalsze procedowanie. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Wykorzystanie seksualne osób małoletnich. Ujęcie interdyscyplinarne*, cz. I, red. M. Cholewa, P. Studnicki, Scriptum, Kraków, 2021, s. 244–254.

wyboru płci i stanu rozmówcy, należy również zadbać o to, by osoba zgłaszająca nie musiała wyjaśniać celu swojego przybycia na portierni kurii lub przy furcie klasztornej. Kurię i prowincję winny rozważyć urządzenie pokoju rozmów w prosty, lecz nowoczesny sposób, dający wyglądem poczucie bezpieczeństwa, dyskrecji itp. Odnośnie do skrzywdzonych osób dorosłych jak dotąd brak jest regulacji w przepisach; zaleca się jednak, aby w ramach dobrej praktyki i postawy otwartości wobec wszystkich ofiar przestępstw w diecezjach i prowincjach zakonnych przełożeni zachowywali się analogicznie jak przy małoletnich. (Doświadczenie wskazuje, że często dotyczy to młodych – nominalnie pełnoletnich, lecz nadal w fazie rozwoju ku pełnej dorosłości – uwikłanych i uzależnionych od duchownego-przestępcy poprzez jego nadużycie władzy lub nadużycie duchowe i manipulacje psychologiczne).

- ma prawo żądać, by podczas zgłoszenia oraz w trakcie późniejszych czynności wyjaśniających i procesowych towarzyszyła jej wybrana osoba zaufana (wytyczne Konferencji Episkopatu Polski, Aneks nr 1, art. 5 § 2). To prawo nie wyklucza uprzedniego wyjaśnienia osobie towarzyszącej, że jej rola ogranicza się do wspierania domniemanej ofiary, aby uniknąć problemów, gdy osoba towarzysząca zechce odpowiadać za ofiarę lub poczuje się „głównodowodzącym” spotkania. W praktyce im lepiej delegat lub delegat biskupa w dochodzeniu wstępnym, postępowaniu karno-administracyjnym, czy wreszcie sędzia w procesie karnym, jest przygotowany do przeprowadzania takich rozmów (plan ogólny, plan pytań, użycie neutralnych słów, nieoperowanie żargonem prawniczym lub kościelnym niezrozumiałym dla przeciętnego wierzącego), tym lepiej uda mu się zrelaksować rozmówcę i obniżyć emocje, które w naturalny sposób mogą pojawić się w różnej formie i w różnym czasie. Stąd obowiązkiem przełożonych

kościelnych jest wybór audytora z talentem do przesłuchań w zakresie postępowań w sprawach *de sexto*.

- jeśli ma poniżej 15 lat, może być przesłuchana w dochodzeniu wewnątrzkościelnym (na każdym jego etapie) tylko za zgodą rodziców i w obecności psychologa; osoby małoletnie między 15 a 18 rokiem życia stają do przesłuchania w obecności psychologa (wytyczne Konferencji Episkopatu Polski, Aneks nr 2, art. 5 § 4).
- która twierdzi, że jest poszkodowana przestępstwem wykorzystania seksualnego w Kościele już od momentu zgłoszenia (albo powzięcia przez władze kościelne informacji o możliwym przestępstwie z innych źródeł), ma prawo ufnie oczekiwać, że zostanie jej zapewniona ochrona wizerunku i sfery prywatnej, a także tego, że zapewnione zostanie jej poczucie bezpieczeństwa (wytyczne Konferencji Episkopatu Polski, Aneks nr 1, art. 1 § 2, art. 4 § 2; motu proprio *Vox estis lux mundi*, art. 4, art. 5 § 2; kan. 1717 § 3 KPK). Należy respektować ochronę domniemanej ofiary przed kontaktem fizycznym i wzrokowym z domniemanym sprawcą oraz jego wpływem pośrednim (wiadomości, listy) na osobę skrzywdzoną.
- w sytuacji, gdy sprawa nie jest zgłoszona państwowym organom ścigania, ma prawo do otrzymania pomocy w jej zgłoszeniu. Gdy osoba, która składa *notitia criminis*, nie chce zgłosić przestępstwa państwowym organom ścigania, w sytuacji prawnego obowiązku zawiadomienia organów ścigania w obliczu przestępstw opisanych w art. 240 kk (wykorzystanie osoby małoletniej przed ukończeniem 15 roku życia albo osoby bezradnej, chorej psychicznie lub upośledzonej umysłowo), ma zostać powiadomiona, że przestępstwo zostanie (bo musi być) zgłoszone do organów ścigania z ramienia przedstawiciela Kościoła (wytyczne Konferencji Episkopatu Polski, nr 4; Aneks nr 1, art. 3 § 2; Aneks nr 2, art. 5 § 2, pkt. 1–3).

- ma prawo do informacji, na jakim etapie znajduje się wszczęte postępowanie i jak zakończyło się postępowanie karne; jednak musi ona wyrazić takie życzenie (*Vox estis lux mundi*, art 17§ 3). Zaburzeniem tego prawa jest niepoinformowanie jej wprost i w sposób komunikatywny (jasny, zrozumiały), że „automatycznie” nie będzie otrzymywała wiadomości o sprawie. Artykuł 5 Aneksu nr 1 *Wytycznych Konferencji Episkopatu Polski* jest jednak sformułowany w ten sposób, że informacja o środkach zapobiegawczych podjętych w odniesieniu do osoby oskarżanej o nadużycie seksualne nie wymaga uprzedniego wyrażenia woli o otrzymaniu tej wiadomości.

Dobłą praktyką jest przygotowanie w przejrzystej, pisemnej formie informacji o osobach i ośrodkach oferujących wskazane formy leczenia lub wsparcia dostępnych na terenie diecezji bądź prowincji (wraz z danymi kontaktowymi) oraz przekazanie ich osobie skrzywdzonej lub jej rodzinie. W tym zakresie pomocne są materiały i opracowania udostępniane przez Konferencję Episkopatu Polski²⁷.

Zakończenie

Bogini Temida przedstawiana jako kobieta w klasycznym chitonie z wagą i zawiązanymi oczami – od starożytności uosobienie prawa, sprawiedliwości i porządku – gości na biurkach wielu prawników w formie figur, a także widnieje na stronach internetowych różnych kancelarii. W prawie kanonicznym źródłem sprawiedliwości i prawa jest Bóg, który widzi i współodczuwa ból w stosunku do tych,

27 *ABC dobrych praktyk w zakresie ochrony dzieci, młodzieży, osób z niepełnosprawnościami i bezradnych przed wykorzystaniem seksualnym w Kościele katolickim w Polsce*, <https://fsj.org.pl/wp-content/uploads/sites/2/2023/12/ABC-Dobrych-Praktyk.pdf> (dostęp: 19.11.2023); T. Krzyżak, *Prawa osób pokrzywdzonych w sprawach contra sextum w aktualnym prawodawstwie Kościoła rzymskokatolickiego*, [w:] *Wykorzystanie seksualne osób małoletnich. Ujęcie interdyscyplinarne*, cz. IV, red. M. Cholewa, P. Studnicki, Scriptum, Kraków 2023, s. 143–147.

względem których popełniono przestępstwa przeciwko godności osoby ludzkiej. Kościół wybrał postawę aktywną w pomaganiu osobom, które zgłaszają krzywdę, opierając się na istnieniu *fumus delicti* w zgłoszeniu. Pomoc i uprzednie zadośćuczynienie za krzywdę wydają się przeważać nad myśleniem ściśle jurydycznym. Stąd prawnik kanonista, choć wypełnia swoje obowiązki *sine ira et studio*²⁸, postawą empatii względem ofiar przemocy realizuje prośbę ojca świętego Franciszka wyrażoną listem z 31 maja 2018 roku: „Dziś jako Lud Boży jesteśmy wezwani, by wziąć na siebie ból naszych braci zranionych na ciele i na duszy. Jeśli w przeszłości naszym sposobem reakcji mogło być zaniedbanie, to dzisiaj chcemy, aby solidarność, rozumiana w swoim najgłębszym i wymagającym znaczeniu stała się naszym sposobem tworzenia historii aktualnej i przyszłej, w środowisku, gdzie konflikty, napięcia a zwłaszcza ofiary nadużyć wszelkiego rodzaju mogłyby znaleźć pomocną dłoń, która chroniłaby ich i uwolniła od bólu”²⁹.

Literatura przedmiotu

- Astigueta D. G., *Lettura di „Vos estis lux mundi”*, „Periodica” 108 (2019), s. 471–516.
- Beodato A., *L'attenzione delle vittime*, [w:] *Il diritto penale al servizio della comunione della Chiesa*, ed. Glossa, Milano 2021, s. 267–275 (Quaderni della Mendola, 29).
- Bieńkowska E., *Wiktymologia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Boheński M., *W kierunku sprawiedliwości naprawczej*, „Palestra” 3–4 (2012), s. 265–274.
- Brzemia-Bonarek A., *Artykuł 5 motu proprio papieża Franciszka „Vos estis lux mundi” jako przykład dowartościowania sfery metajurydycznej*

28 Czyli obiektywnie, bezstronnie.

29 *List papieża Franciszka do Ludu Bożego*, 31.05.2018, tłumaczenie polskie: „Biuletyn Radia Watykańskiego”, www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-08/list-papiez-franciszek-do-ludu-bozego.html (dostęp: 19.11.2023).

- w kanonicznym porządku prawnym, [w:] *Homini et Ecclesiae servientes. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Henrykowi Stawniakowi SDB z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. A. Domaszk, R. Kamiński, Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2022, s. 197–210.
- Brzemia-Bonarek A., *Care for person within article 5 of the motu proprio VELM as an example of the jurisdiction of morality in contemporary lawgiving in the Church*, [w:] *Personne, droit et justice. La contribution du droit canonique dans l'expérience juridique contemporaine*, dir. L. Danto, Edition di Cerf, Paris 2023, s. 490–500.
- Brzemia-Bonarek A., *Fumus delicti w sprawie o nieważność małżeństwa. Podejmowanie denuncjacji przez sędziego kościelnego i dalsze procedowanie. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Wykorzystanie seksualne osób małoletnich. Ujęcie interdyscyplinarne*, cz. I, red. M. Cholewa, P. Studnicki, Scriptum, Kraków 2021, s. 239–265.
- Dohnalik J., *Nowa wersja motu proprio „Vos estis lux mundi”. Znaczenie zmian wprowadzonych przez papieża Franciszka w 2023 roku*, „Annales Canonici” 19 (2023) nr 2, s. 57–73, <https://doi.org/10.15633/acan.19202>.
- Dykasteria Nauki Wiary, *Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich*, wer. 2.0, 5 czerwca 2022, tekst polski: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/ddf/rc_ddf_doc_20220605_vademecum-casi-abuso-2.0_pl.html (dostęp: 10.08.2023).
- Franciszek, *Address of His Holiness Pope Francis to the Members of the Pontifical Commission for the Protection of Minors*, 21 września 2017, www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/september/documents/papa-francesco_20170921_pontcommissione-tutela-minori.html (dostęp: 10.08.2023).
- Ghisoni L., *Communio: działać wspólnie*, [w:] *Świadomość i oczyszczenie. Ochrona małoletnich w Kościele*, Międzynarodowa Konferencja, Watykan 21–24 lutego 2019, Niepokalanów 2020, s. 97–112.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wytoczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko*

- szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2019, nr 31, s. 261–270.
- Kongregacja Doktryny Wiary, *Okólnik skierowany do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania „Wytucznych” dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2011, nr 1 (19), s. 45–48.
- Krzyżak T., *Prawa osób pokrzywdzonych w sprawach contra sextum w aktualnym prawodawstwie Kościoła rzymskokatolickiego*, [w:] *Wykorzystanie seksualne osób małoletnich. Ujęcie interdyscyplinarne*, cz. IV, red. M. Cholewa, P. Studnicki, Scriptum, Kraków 2023, s. 123–161.
- Pozo M. del, *I diritti e i doveri delle vittime nel processo canonico*, [w:] *Diritto penale canonico. Dottrina, prassi e giurisprudenza della Curia Romana*, Libreria Editrice Italiana, Vatican 2023, s. 345–393 (Annales, 15).
- Rogacka-Rzewnicka M., *Proces karny w perspektywie ewolucji naukowej i współczesnych trendów rozwojowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Romano D., *Dalla parte della vittima. Riflessioni sul quadro normativo e giurisprudenza italiana*, [w:] *Diritto penale canonico. Dottrina, prassi e giurisprudenza della Curia Romana*, Libreria Editrice Vaticana, Vatican 2023, s. 331–343 (Annales, 15).
- Sondel J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Universitas, Kraków 2009.
- Scicluna C., *The right of victim in canonical penal process*, „Periodica” 109 (2020), s. 493–503.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997 Nr 89 poz. 555 z późn. zm.

Abstrakt

Od zasady „accountability” do kanonisty towarzyszącego osobom skrzywdzonym wykorzystaniem seksualnym w Kościele

Rozdział Aleksandry Brzemii-Bonarek analizuje, jak rozwój wikty-mologii i ochrony praw człowieka doprowadził do przekształcenia klasycznego, sprawco-centrycznego modelu prawa karnego w taki, który uznaje ofiarę za podmiot postępowania i domaga się szczególnej ochrony jej praw. Autorka omawia ewolucję dokumentów Stolicy Apostolskiej – od „Sacramentorum sanctitatis tutela” i „Normae de gravioribus delictis” po motu proprio „Vos estis lux mundi” – pokazując stopniowe wprowadzanie języka „ofiary” oraz norm nakazujących troskę duchową, medyczną, terapeutyczną i prawną wobec osób skrzywdzonych i ich rodzin. Centralnym wątkiem jest zasada „accountability”, rozumiana jako rozliczalność Kościoła w zakresie raportowania nadużyć, sprawiedliwego osądzania sprawców, kompensacji szkód i prewencji systemowej, angażującej strukturę powszechną i lokalną, a także ruchy świeckich i wyspecjalizowane ośrodki. W tym kontekście kanonista nie jest jedynie technicznym wykonawcą norm, lecz osobą towarzyszącą ofiarom, łączącą wymóg bezstronności procesowej z empatyczną postawą wobec zranionych, zgodnie z wezwaniami papieża Franciszka do solidarności z ofiarami nadużyć w Kościele.

Słowa kluczowe: accountability, wikty-mologia, prawa ofiar, nadużycia seksualne w Kościele, prawo kanoniczne

Abstract

From the principle of accountability to the canon lawyer accompanying victims of sexual abuse in the Church

In this chapter, Aleksandra Brzemia-Bonarek explores how the development of victimology and human-rights protection has transformed a traditional offender-centred criminal paradigm into one that recognises the victim as a subject of proceedings and calls for enhanced protection of his or her rights. The author traces the evolution of the Holy See’s documents – from “Sacramentorum sanctitatis tutela” and the “Normae de gravioribus delictis” to the motu proprio “Vos estis lux mundi” – showing the gradual introduction of the term “victim” and legal obligations to provide spiritual, medical, therapeutic, and legal assistance to abused persons and their relatives. At the heart of the reflection lies the principle of accountability, understood as the Church’s responsibility to report abuse, deliver just judgments, ensure compensation, and implement systemic prevention that involves universal and local structures, lay initiatives, and specialised centres. Within this framework, the canon lawyer is portrayed not merely as a technical expert but as one who accompanies victims, combining procedural impartiality with an attitude of empathy, in line with Pope Francis’s calls for solidarity with those harmed by abuse in the Church.

Keywords: accountability, victimology, victims’ rights, sexual abuse in the Church, canon law

DR ALEKSANDRA BRZEMIA-BONAREK – wykładowca na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz sędzia kościelny w Sądzie Metropolitalnym w Katowicach. Wraz z mężem Piotrem od 2018 roku jest członkiem Dykasterii ds. Świeckich, Rodziny

i Życia. Od 2023 roku jest członkiem zespołu prawników kanonistów działającego przy Fundacji Świętego Józefa Konferencji Episkopatu Polski. Specjalizuje się w procesowym prawie małżeńskim, prawach świeckich do aktywnego uczestnictwa w życiu sakramentalnym Kościoła oraz ochrony małoletnich i bezbronnych przed wykorzystaniem seksualnym w Kościele.